

زودآیند ویرایش نشده

Assessing the challenges and opportunities of entrepreneurship development for achieving sustainable employment in rural areas (Case study: Soltanieh County)

H. Farahani¹, M.T. Bueini², M. Cheraghi³, M. Ahmadi⁴

ABSTRACT

Introduction

With the expansion of rural migration and the decline of population in rural areas, the importance of sustainable employment has become more apparent than ever. The realization of this type of employment requires the development of entrepreneurial activities that enjoy economic, social, and environmental sustainability. Rural entrepreneurship, as a driving force of sustainable development, faces challenges such as lack of financial resources, technical knowledge, and institutional support, but it can pave the way for growth by utilizing social innovation and local capacities. Soltanieh County, with its agricultural resources, pastures, and tourist attractions, has a high capacity for the formation of a diverse rural economic model based on entrepreneurship. In recent years, measures such as the development of greenhouses, beekeeping, and modern irrigation have paved the way for a move toward knowledge-based agriculture. Combining agricultural and tourism capacities can lead to population retention and the strengthening of sustainable employment. Therefore, in this research, we seek to answer the following two questions:

1. What is the status of the villages under study in terms of capacities and opportunities for developing rural entrepreneurship?
2. What are the challenges and obstacles facing rural entrepreneurship in Soltanieh County and how is their current status assessed?

Materials and Methods

This study is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in nature, and the data were collected by survey method. The data collection tool is a

-
1. Corresponding author, Associate Professor, Department of Geography and Rural Planning, University of Zanjan, Zanjan Iran. (hfarahani@znu.ac.ir)
 2. PhD student in Geography and Rural Planning, University of Zanjan, Zanjan Iran.
 3. Assistant Professor, Department of Geography and Rural Planning, University of Zanjan, Zanjan Iran
 4. Assistant Professor, Department of Geography and Rural Planning, University of Zanjan, Zanjan Iran.

researcher-made questionnaire with two sections of personal information and main research indicators, which was designed based on a five-point Likert scale. The statistical population included rural households in Soltanieh County, and based on Cochran's formula, 464 questionnaires were distributed among rural households. Sampling of villages was done by spatial classification method and distribution of questionnaires was done by quota method. Data were analyzed using SPSS statistical tests and the ARAS multi-criteria decision-making model.

Results and Discussion

The results of the one-sample t-test showed that only the environmental index with a mean of 3.24 is in a favorable condition, while economic opportunities (2.88) and support systems (2.85) are below the optimal level. Based on the Friedman test, out of 65 components, 11 components such as water resources, natural landscape, location, diversity of agricultural products, tourism potential, and local institutional support obtained the highest ranks. The most important challenges to entrepreneurship development include institutional weakness, infrastructure and technology limitations, organizational incoherence, and financial problems. Socio-cultural factors such as negative attitudes toward entrepreneurship and shortage of skilled labor are also among the existing obstacles. Based on the ARAS analysis, 37.5 percent of the villages are in a favorable condition, 25 percent are at an average level, and 37.5 percent are in an unfavorable condition. The villages of Meshkabad, Buyin, and Veer have the best condition, while the villages of Khorramdarq, Al-Makki, Chidreh, and Tahmasbabad have the weakest conditions.

Conclusions

The present study shows that achieving sustainable employment in rural areas of Soltanieh County requires the simultaneous strengthening of education, financial resources, infrastructure, and local institutions in order to form a dynamic ecosystem for rural entrepreneurship. The results are consistent with previous studies, but with a more comprehensive approach, this study has examined agricultural, service, industrial, and tourism capacities in an integrated manner. By showing heterogeneity among villages, this research emphasizes the need for spatially targeted policies in four main axes: education and empowerment, financial support, infrastructure improvement, and promotion of local governance. Therefore, rural entrepreneurship development can play a key role in transforming local capacities into sustainable employment opportunities in Soltanieh County.

Keywords: Rural entrepreneurship, challenges and opportunities, rural development, Soltaniyeh County

ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های توسعه کارآفرینی برای تحقق اشتغال پایدار در مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان سلطانیه)

حسین فراهانی^۱، محمدتقی بوئینی^۲، مهدی چراغی^۳، منیژه احمدی^۴

چکیده

توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی به‌عنوان یکی از رویکردهای مؤثر در ایجاد اشتغال پایدار، افزایش درآمد خانوارهای روستایی و کاهش مهاجرت به شهرها، نقش مهمی در توسعه متوازن و پایدار کشور ایفا می‌کند. کارآفرینی روستایی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های محلی، منابع بومی و توانمندی‌های انسانی موجود، زمینه توانمندسازی جوامع روستایی و تقویت پایداری اقتصادی را فراهم می‌سازد. پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل فرصت‌ها و چالش‌های توسعه کارآفرینی در راستای تحقق اشتغال پایدار در مناطق روستایی شهرستان سلطانیه انجام شده است. این مطالعه از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی بوده و داده‌ها به روش پیمایشی در تیرماه سال ۱۴۰۴ گردآوری شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته با دو بخش اطلاعات فردی و شاخص‌های اصلی پژوهش است که با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت طراحی شده است. جامعه آماری شامل خانوارهای روستایی شهرستان سلطانیه بوده و بر اساس فرمول کوکران، ۴۶۴ پرسشنامه بین خانوارهای روستایی توزیع گردید. نمونه‌گیری روستاها به روش طبقه‌بندی فضایی و توزیع پرسشنامه‌ها به روش سهمیه‌ای انجام شد. داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری SPSS و مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره آراس (ARAS) تجزیه و تحلیل شدند. نتایج نشان داد تنها بخش محدودی از روستاها (۱۸/۷۵ درصد) در وضعیت بسیار مطلوب از نظر برخورداری از فرصت‌های کارآفرینی قرار دارند، در حالی که نزدیک به نیمی از روستاها از نظر زیرساختی، مالی و نهادی در شرایط نامطلوب یا بسیار نامطلوب هستند. بر اساس این مدل نیز، اغلب روستاها علاوه بر محدودیت در برخورداری از منابع توسعه‌ای، با چالش‌های عمده‌ای در زمینه دسترسی به سرمایه، ضعف شبکه‌های حمایتی، ناهماهنگی نهادی و کمبود زیرساخت‌های کارآفرینی مواجه‌اند که خود مانعی جدی در مسیر کارآفرینی روستایی محسوب می‌شود. به‌علاوه، سطح‌بندی روستاها از منظر چالش‌ها نشان داد که ناهمگونی آشکاری میان نواحی وجود دارد؛ به‌گونه‌ای که ۳۷/۵ درصد در سطح مطلوب و بسیار مطلوب و همین نسبت نیز در سطح نامطلوب و بسیار نامطلوب قرار گرفته‌اند. بر این

۱- نویسنده مسئول و دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران (hfarahani@znu.ac.ir)

۲- دانشجوی دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

۳- استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

۴- استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

اساس، اتخاذ سیاست‌های توسعه‌ای یکپارچه با تأکید بر تقویت زیرساخت‌های کارآفرینی، بهبود دسترسی به منابع مالی، ارتقای هماهنگی نهادی و حمایت از ظرفیت‌های محلی می‌تواند نقش مؤثری در تحقق اشتغال پایدار و پایداری اقتصادی مناطق روستایی شهرستان سلطانیه ایفا کند.

کلمات کلیدی: کارآفرینی روستایی، چالش‌ها و فرصت‌ها، توسعه روستایی، شهرستان سلطانیه

مقدمه

امروزه توسعه روستایی بدون توجه به کارآفرینی، توان پاسخ‌گویی به چالش‌هایی مانند بیکاری، فقر و مهاجرت را ندارد. کارآفرینی روستایی با شناسایی فرصت‌های محلی، به‌کارگیری خلاقیت و استفاده از منابع بومی، می‌تواند زمینه ایجاد اشتغال پایدار و پویایی اقتصادی روستاها را فراهم کند (Sojasi Qeidari et al., 2018). در رویکردهای جدید، کارآفرینی تنها به معنای ایجاد کسب‌وکار نیست، بلکه فرایندی برای تبدیل ظرفیت‌های محلی به فعالیت‌های اقتصادی ارزش‌آفرین محسوب می‌شود. از این منظر، کارآفرینی به یکی از عوامل اصلی تغییر در مناطق روستایی تبدیل شده و توجه برنامه‌ریزان توسعه را به خود جلب کرده است (Akbari Samani et al., 2020). پیوند میان توسعه روستایی و کارآفرینی در سال‌های اخیر بیش از گذشته مورد تأکید قرار گرفته است؛ زیرا کارآفرینی می‌تواند با تنوع‌بخشی به اقتصاد روستا، کاهش وابستگی به کشاورزی سنتی و ایجاد مشاغل جدید، مسیر توسعه پایدار را تقویت کند (Sheikhi et al., 2023).

کارآفرینی از راه افزایش فرصت‌های شغلی، ارتقای درآمد خانوارها و فعال‌سازی ظرفیت نیروی انسانی، یکی از راهکارهای مؤثر برای کاهش بیکاری به شمار می‌رود. بسیاری از کشورها نیز برای عبور از بحران اشتغال، بر توان نیروی کارآفرین تکیه کرده‌اند (Valaei et al., 2018). در مناطق روستایی، فعالیت‌هایی مانند صنایع تبدیلی، فرآوری محصولات کشاورزی، صنایع دستی، گردشگری روستایی و خدمات محلی می‌توانند به شکل‌گیری فرصت‌های جدید اشتغال کمک کنند. از همین رو، دولت‌ها برای تقویت رشد منطقه‌ای، برنامه‌هایی در جهت توسعه کارآفرینی روستایی اجرا می‌کنند (Ferdowsi et al., 2022). اهمیت این موضوع زمانی بیشتر می‌شود که بدانیم بسیاری از روستاها در کشورهای درحال توسعه با مشکلاتی مانند فقر، کاهش جمعیت، مهاجرت نیروی کار و ضعف امکانات آموزشی و بهداشتی روبه‌رو هستند. تداوم این شرایط، توان اقتصادی و اجتماعی روستاها را کاهش داده و دستیابی به توسعه پایدار را با مشکل مواجه می‌سازد. بنابراین، بی‌توجهی به مسائل روستایی می‌تواند آینده سکونتگاه‌های روستایی را با تهدید جدی روبه‌رو کند (Romero Castro et al., 2023). با این حال، توسعه کارآفرینی در روستاها خودبه‌خودی نیست و به فراهم بودن شرایط اقتصادی، نهادی، فرهنگی و زیرساختی وابسته است. نبود این شرایط می‌تواند مانع شکل‌گیری و تداوم فعالیت‌های کارآفرینانه شود (Sheikhi et al., 2023). از مهم‌ترین موانع کارآفرینی روستایی می‌توان به دشواری تأمین سرمایه، ضعف دسترسی به بازار، کمبود اطلاعات، فاصله از خدمات پشتیبان، نبود شبکه‌های ارتباطی و ضعف پذیرش اجتماعی اشاره کرد. همچنین هزینه بالای شروع فعالیت، کمبود امکانات، مشکل تأمین مواد اولیه و

ضعف حمایت سازمان‌ها از جمله موانعی هستند که توان کارآفرینان روستایی را در راه‌اندازی و گسترش فعالیت اقتصادی محدود می‌کنند. در کنار این موارد، ضعف اینترنت، کمبود مشاوره کسب‌وکار، نداشتن تجربه مدیریتی و ضعف مهارت‌های بازاریابی نیز از چالش‌های مهم توسعه کارآفرینی در روستاها محسوب می‌شوند (Gyimah et al., 2021). عوامل فرهنگی و روان‌شناختی مانند ریسک‌گریزی، ترس از شکست، نبود شبکه حمایتی و کمبود منابع نیز می‌توانند انگیزه ورود روستاییان به فعالیت‌های کارآفرینانه را کاهش دهند (Polasi et al., 2015). افزون بر این، فقدان دانش کارآفرینی، نبود ضمانت کافی برای دریافت تسهیلات، محدودیت زمانی وام‌ها و حمایت ناکافی خانواده‌ها از دیگر موانع پیش‌روی کارآفرینان روستایی است (Mashapure et al., 2022). با وجود این موانع، روستاها از ظرفیت‌های مهمی مانند کشاورزی، دامداری، صنایع دستی، گردشگری، فرهنگ محلی و سرمایه اجتماعی برخوردارند که در صورت مدیریت صحیح، می‌توانند به فرصت‌های اشتغال پایدار تبدیل شوند. در دهه‌های اخیر، تغییرات ساختاری در اقتصاد ملی، تحولات فناورانه، تغییر الگوهای مصرف و افزایش شکنندگی فعالیت‌های سنتی، ضرورت گذار از اشتغال ناپایدار به سمت اشتغال پایدار و کارآفرینانه را دوچندان کرده است. با توجه به وابستگی بالای معیشت روستاییان به بخش کشاورزی و آسیب‌پذیری این فعالیت‌ها در برابر نوسانات اقلیمی و اقتصادی، ارزیابی دقیق چالش‌ها و فرصت‌های توسعه کارآفرینی به ضرورتی اساسی برای برنامه‌ریزی در مناطق روستایی تبدیل شده است.

شهرستان سلطانیه به‌عنوان محدوده مورد مطالعه، به دلیل قرارگیری در حاشیه دشت حاصل‌خیز سلطانیه و برخورداری از ظرفیت‌های متنوع طبیعی، تاریخی، کشاورزی و گردشگری، بستر مناسبی برای ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های توسعه کارآفرینی روستایی است. در تحلیل وضعیت منطقه، داده‌های محیطی و اسناد توسعه‌ای نشان می‌دهد که بخش قابل‌توجهی از اشتغال فعلی روستاهای شهرستان سلطانیه بر فعالیت‌های زراعی و دامی استوار است؛ به‌گونه‌ای که خاک حاصل‌خیز، منابع آب، مراتع و توان تولیدی منطقه، شرایط مناسبی را برای کشت محصولات استراتژیک، توسعه دامداری و فعالیت‌های مرتبط با کشاورزی فراهم کرده است. با این حال، فرصت‌های کارآفرینانه در این شهرستان محدود به تولیدات خام کشاورزی نیست، بلکه می‌تواند در حوزه‌هایی مانند صنایع تبدیلی، بسته‌بندی محصولات کشاورزی، فرآوری محصولات دامی، صنایع دستی، خدمات گردشگری، بوم‌گردی، گردشگری کشاورزی و بازاریابی محصولات محلی نیز گسترش یابد.

وجود آثار تاریخی منحصربه‌فرد، از جمله گنبد سلطانیه، و جاذبه‌های طبیعی همجوار، بستری مستعد برای توسعه کارآفرینی در حوزه‌های خدمات گردشگری، صنایع دستی، اقامتگاه‌های بوم‌گردی، تولید محصولات فرهنگی و عرضه محصولات محلی فراهم آورده است (Tavasoli, 2013). تلفیق ظرفیت‌های کشاورزی با صنایع تبدیلی و خدمات گردشگری می‌تواند الگوی نوینی از اقتصاد روستایی چندوجهی را ایجاد کند که در برابر بحران‌های اقتصادی و محیطی مقاوم‌تر باشد. از این‌رو، تحقیق حاضر با هدف شناسایی موانع کلیدی و ظرفیت‌های بالقوه، به دنبال ارائه چارچوبی برای توسعه کارآفرینی در راستای تحقق اشتغال پایدار در روستاهای شهرستان سلطانیه است.

بر این اساس، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به دو سؤال اصلی زیر است:
روستاهاى مورد مطالعه از نظر ظرفیت‌ها و فرصت‌هاى توسعه کارآفرینى روستایى در چه وضعیتی قرار دارند؟
چالش‌ها و موانع پیش‌روی توسعه کارآفرینى روستایى در نواحى شهرستان سلطانیه کدامند و وضعیت کنونى
آن‌ها چگونه ارزیابى می‌شود؟

یکی از راهکارهاى اصلی جهت دستیابى به اشتغال پایدار، تقویت اقتصاد محلى، کاهش بیکارى و مبارزه با فقر
در مناطق روستایى، رویکرد کارآفرینى است. کارآفرینى فعالیتى است که با هدف شناسایى فرصت‌ها،
سازمان‌دهى منابع، ایجاد فعالیت‌هاى اقتصادى جدید، توسعه بازارها، سودآورى، خلاقیت، تحرک ایده‌ها، توسعه
اقتصاد محلى، تولید محصولات و خدمات جدید، رشد بخش خصوصى، کمک به جامعه محلى و افزایش اشتغال
انجام می‌شود و برای پویایى اقتصاد محلى بسیار حیاتی است (Zaheri et al., 2024).

کارآفرینى روستایى به‌عنوان فرایندى نوآورانه برای به‌کارگیرى منابع و ظرفیت‌هاى بومى روستا در راستای
خلق و بهره‌برداری از فرصت‌هاى جدید اقتصادى تعریف می‌شود. در این دیدگاه، برخلاف رهیافت‌هاى که
توسعه روستایى را متكى بر ورود سرمایه انسانی و مالی از خارج می‌دانند، تمرکز اصلی بر برانگیختن
استعدادهاى کارآفرینانه محلى، خوداتکایى اقتصادى و رشد مؤسسات بومى است (Rahmani Fazli et al.,
2019). کارآفرینى روستایى پدیده‌اى چندبعدى است که در حوزه‌هاى کشاورزى، صنعتى، خدماتى، فناوری و
گردشگرى نمود می‌یابد. در واقع، بروز کارآفرینى در مناطق روستایى می‌تواند در قالب فعالیت‌هاى تولیدى و
صنعتى مانند صنایع تبدیلی، بسته‌بندى و فرآورى محصولات محلى؛ کسب‌وکارهاى خدماتى و فناورانه مانند
بازاریابى دیجیتالی، استارت‌آپ‌هاى بومى و خدمات مالی خرد؛ و فعالیت‌هاى گردشگرى و فرهنگى مانند
بوم‌گردى، گردشگرى کشاورزى و صنایع‌دستى تحقق یابد.

به‌طور کلی، کارآفرینى روستایى فرایندى است که طی آن افراد یا گروه‌هاى محلى با بهره‌گیرى از دانش بومى،
نوآورى، مهارت و منابع موجود، فرصت‌هاى اقتصادى را شناسایى کرده و آن‌ها را به فعالیت‌هاى پایدار و
ارزش‌آفرین تبدیل می‌کنند. چنین نگاهی نه‌تنها ایجاد اشتغال و افزایش درآمد را دنبال می‌کند، بلکه موجب
پایداری اجتماعى و محیط‌زیستى روستاها نیز می‌شود (Karmi & Aghhi, 2014). در واقع، کارآفرینى
روستایى را می‌توان حاصل ترکیب سه مؤلفه اساسى دانست: بسیج منابع در جهت پاسخ‌گویی به تقاضای
بى‌پاسخ بازار، توانایی خلق ارزش از منابع محدود، و فرایند بهره‌گیرى از فرصت‌ها از طریق ترکیب خلاقانه
منابع محلى (Ghadiri Masom et al., 2021). کارآفرینى و کسب‌وکارهاى جدید روستایى دارای رابطه‌اى
هم‌افزا و مکمل هستند؛ به این معنا که کارآفرینى با شناسایى فرصت‌ها، خلق ایده‌هاى نو و سازمان‌دهى منابع،
زمینه شکل‌گیرى کسب‌وکارهاى جدید را فراهم می‌کند و این کسب‌وکارها نیز با افزایش اشتغال، تنوع
اقتصادى، گسترش بازارهاى محلى و افزایش انگیزه اقتصادى، زمینه تقویت روحیه کارآفرینانه را در جامعه
روستایى فراهم می‌سازند. در نتیجه، این تعامل دوطرفه، محرک اصلی توسعه پایدار و خوداتکایى اقتصادى
روستاها محسوب می‌شود (Zaheri et al., 2024).

با وجود اثرات مثبت کارآفرینی بر توسعه روستایی، شکل‌گیری و تداوم آن با موانع و چالش‌های متعددی روبه‌روست (Sheikhi et al., 2023). از جمله این موانع می‌توان به ضعف زیرساخت‌های ارتباطی و اطلاعاتی، دسترسی محدود به حمایت‌های دولتی، محدودیت منابع انسانی و مالی، بازارهای کوچک و پراکنده، کمبود زیرساخت‌های تولیدی و خدماتی، سرمایه‌گذاری اندک، ضعف دسترسی به عوامل تولید، نبود مهارت‌های مدیریتی و بازاریابی، و پایین بودن سطح ریسک‌پذیری اشاره کرد (Mohammadi & Erfan Nia, 2020). بر پایه تجربیات کشورهای موفق و ناموفق در توسعه کارآفرینی، اکوسیستم کارآفرینی از اجزا و عناصر مختلفی همچون عوامل فردی، آموزشی، نهادی، اجتماعی، زیرساختی، طبیعی و اقتصادی تشکیل شده است. موفقیت در توسعه کارآفرینی نیازمند ارتباط متقابل و هم‌افزای این اجزا و شکل‌گیری یک اکوسیستم مناسب و حمایت‌کننده است. بنابراین، آنچه زمینه توسعه پایدار کارآفرینی را فراهم می‌سازد، رویکرد جامع‌نگر به اکوسیستم کارآفرینی است؛ به‌گونه‌ای که همه ذی‌نفعان محلی، نهادی و اقتصادی در پشتیبانی از کارآفرینان در مراحل مختلف راه‌اندازی، رشد و تثبیت فعالیت‌های اقتصادی مشارکت داشته باشند. عدم توجه به اکوسیستم کارآفرینی، نگاه بخشی و تمرکز صرف بر یک عامل، موجب ناپایداری و ایجاد موانع متعدد در مسیر توسعه کارآفرینی روستایی می‌شود (Zaheri et al., 2025).

در رابطه با تحقیق حاضر، پژوهش‌هایی در داخل و خارج از کشور انجام شده است که در ادامه به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود.

کوتبی (Kotey, 2014) در پژوهشی با عنوان «موانع کسب‌وکارهای جدید در نواحی روستایی کشور استرالیا» و با روش کیفی و مصاحبه با صاحبان مشاغل کوچک، به این نتیجه دست یافت که ضعف زیرساخت‌ها، کمبود مهارت، عدم دسترسی به منابع مالی، هزینه‌های بالا و نگرش محافظه‌کارانه ساکنان از مهم‌ترین موانع توسعه کسب‌وکارهای کارآفرینانه در نواحی روستایی استرالیا به شمار می‌آیند.

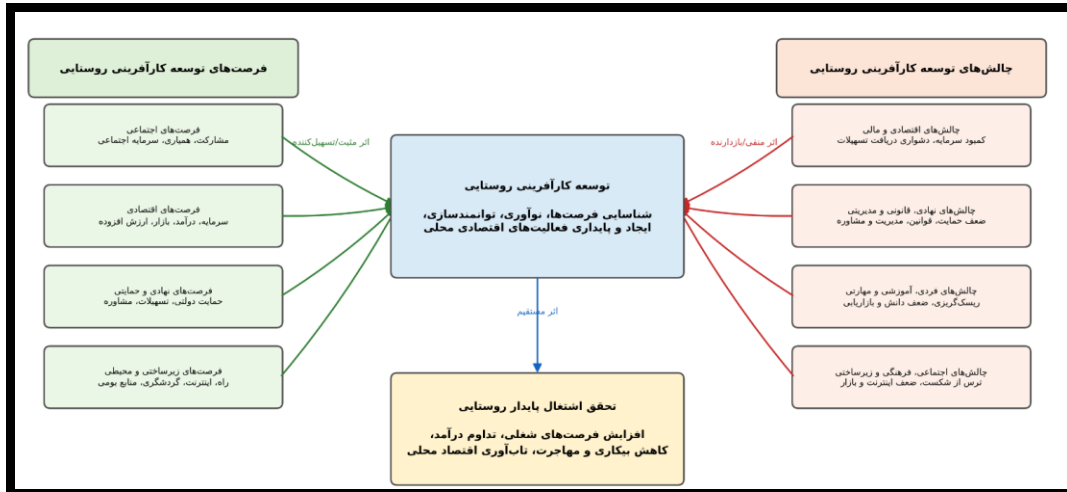
رادولسکو و همکاران (Radulescu, 2014) در پژوهشی با عنوان «نوآوری و فرصت‌های کارآفرینی روستایی» به دنبال مشخص کردن مسیرهای توسعه و پیشرفت کارآفرینی در کشور رومانی بودند. نتایج نشان داد که فرصت‌ها و ظرفیت‌های فراوانی در نواحی روستایی وجود دارد و لازم است با تدوین راهبردهای مناسب، زمینه توسعه کارآفرینی در این نواحی فراهم شود. همچنین یافته‌ها نشان داد که در کشور رومانی علاقه زیادی در میان جوانان روستایی برای شروع فعالیت‌های کارآفرینانه وجود دارد و می‌توان با ترویج فرهنگ کارآفرینی، زمینه شکوفایی فعالیت‌های اقتصادی نوآورانه را در روستاها فراهم کرد.

کوماری و کومار (Kumari & Kumar, 2020) در پژوهشی با عنوان «فرصت‌ها، نقش‌ها و چالش‌های کارآفرینی روستایی در توسعه اقتصادی هند» نشان دادند که در کشور هند فرصت‌های کارآفرینی فراوانی در بخش کشاورزی و دامپروری وجود دارد. به‌گونه‌ای که پس از ایالات متحده آمریکا و چین، سهم ارزش افزوده واقعی بخش کشاورزی هند در رده‌های بعدی قرار دارد. به همین دلیل، از نظر سیاست‌گذاران، ایجاد مشاغل و فعالیت‌های کارآفرینانه در بخش کشاورزی این کشور در اولویت قرار دارد.

رایتکونن و همکاران (Rytkonen et al., 2023) در تحقیقی با عنوان «کارآفرینی غذایی و خوداشتغالی در بافت جزیره‌ای» نشان دادند که کارآفرینی در زمینه تولید، فرآوری و نگهداری مواد غذایی باعث افزایش خوداشتغالی در جزایر آند شده است. اسمیت و همکاران (Smit et al., 2024) نیز در تحقیقی به بررسی چالش‌ها و فرصت‌های کارآفرینی روستایی پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد که برای پیشبرد توسعه روستایی، غلبه بر ضعف فناوری، ظرفیت‌های محدود، زیرساخت‌های ناکافی و مسائل زیست‌محیطی ضروری است.

در مجموع، پژوهش‌های داخلی و خارجی نشان می‌دهد که کارآفرینی روستایی به شدت تحت تأثیر عوامل سیاست‌گذاری، زیرساختی، اقتصادی، نهادی، اجتماعی و انسانی قرار دارد. ضعف قوانین حمایتی، کمبود زیرساخت‌ها، نبود نیروی کار ماهر، دسترسی محدود به منابع مالی، ضعف شبکه‌های بازاریابی و نبود حمایت نهادی از مهم‌ترین موانع توسعه کارآفرینی روستایی هستند. در مقابل، بسیاری از مطالعات بر وجود ظرفیت‌ها و فرصت‌های قابل توجه در مناطق روستایی، به‌ویژه در بخش‌های کشاورزی، دامپروری، گردشگری، صنایع غذایی، صنایع دستی و خدمات محلی تأکید دارند. همچنین، علاقه جوانان روستایی به فعالیت‌های کارآفرینانه، نقش آموزش، فرهنگ‌سازی، حمایت نهادی و توسعه زیرساخت‌ها در شکوفایی کارآفرینی روستایی برجسته شده است. بنابراین، غلبه بر چالش‌های فناورانه، ساختاری، نهادی و مالی، شرط اساسی توسعه پایدار کارآفرینی و تحقق اشتغال پایدار در مناطق روستایی محسوب می‌شود.

مدل مفهومی پژوهش نشان می‌دهد که تحقق اشتغال پایدار روستایی از مسیر توسعه کارآفرینی روستایی امکان‌پذیر می‌شود. در این مدل، فرصت‌های توسعه کارآفرینی شامل فرصت‌های اجتماعی، اقتصادی، نهادی، زیرساختی و محیطی، نقش تسهیل‌کننده در شکل‌گیری و گسترش فعالیت‌های کارآفرینانه دارند. در مقابل، چالش‌های توسعه کارآفرینی مانند موانع مالی، مدیریتی، آموزشی، فرهنگی، قانونی و زیرساختی، به‌عنوان عوامل بازدارنده عمل می‌کنند. توسعه کارآفرینی روستایی با بهره‌برداری از ظرفیت‌های محلی، نوآوری، توانمندسازی و ایجاد کسب‌وکارهای پایدار، زمینه افزایش اشتغال را فراهم می‌سازد. بنابراین، هرچه فرصت‌ها تقویت و چالش‌ها کاهش یابد، احتمال ایجاد و تداوم فرصت‌های شغلی در روستاها افزایش می‌یابد. نتیجه نهایی این فرایند، افزایش درآمد، کاهش بیکاری و مهاجرت، تنوع‌بخشی به اقتصاد محلی و پایداری معیشت خانوارهای روستایی در شهرستان سلطانیه است.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، ماهیتی کاربردی دارد و از نظر ماهیت و روش اجرا، در زمره‌ی پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی قرار می‌گیرد. گردآوری داده‌ها به روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شده است؛ عملیات میدانی و تکمیل پرسشنامه‌ها در بازه زمانی تیرماه سال ۱۴۰۴ صورت گرفته است. پرسشنامه شامل دو بخش اصلی است: بخش نخست به گردآوری اطلاعات فردی پاسخگویان اختصاص دارد و بخش دوم ابعاد اصلی پژوهش را دربرمی‌گیرد که با هدف ارزیابی فرصت‌ها و چالش‌های کارآفرینی روستایی جهت ایجاد اشتغال پایدار طراحی شده است. مقیاس مورد استفاده در پرسشنامه، طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت شامل گزینه‌های خیلی نامطلوب، نامطلوب، متوسط، مطلوب و خیلی مطلوب است. شاخص‌ها و ابعاد مرتبط با موضوع از طریق مطالعه مقالات متعدد به صورت عملیاتی استخراج گردید (جدول ۱). روایی محتوایی (اعتبار صوری) ابزار پژوهش با بهره‌گیری از نظرات متخصصان و کارشناسان (اساتید گروه جغرافیا دانشگاه زنجان، دانشگاه تبریز، دانشگاه تهران و دانشگاه فردوسی مشهد) مرتبط مورد ارزیابی قرار گرفت.

۱. فرصت های کارآفرینی در مناطق روستایی همراه با استنادات نظری

مؤلفه	Rostami et al, 2023	Moradabadi & Ziaei, 2022	Karami & Aliyari, 2022	Izadi & Ghanbari, 2013	Eskandari et al, 2019	Karimzadeh & Mainooni, 2019	Sadeghloo et al, 2017	Heydari Sarban, 2015	Toosi et al, 2014	Haji Hosseini, 2012	Rahmani Fazli et al, 2019	بعد	
مشارکت	*	*	*		*		*	*		*		فرصت های کسب و کارهای جدید در مناطق روستایی	
نهادسازی	*	*	*			*			*		اجتماعی		
آگاهی	*			*	*			*					
تسهیلات اقتصادی	*			*			*	*		*	اقتصادی		
دسترسی به تسهیلات	*	*			*	*			*	*			
نظام های حمایتی	*	*				*		*		*			
مشارکت اقتصادی	*	*					*			*	*		
رضایتمندی	*			*		*					*		
توانمندی اقتصادی	*	*		*		*	*	*	*	*	*		
فرصت های اقتصادی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		
زیرساخت های فیزیکی	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*		محیطی و زیرساختی
زیرساخت های مالی	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*		
زیرساخت های نهادی	*		*				*	*		*	*		
محیطی	*		*	*	*		*	*		*	*		

بنابراین جهت ارزیابی فرصت های کارآفرینی روستایی از ۳ بعد، ۱۴ شاخص و ۶۵ گویه استفاده شده است. مشارکت شامل (مشارکت در شناسایی افراد خلاق و نوآور، مشارکت در تصمیم گیری و اجرای فعالیت های مختلف در روستا، مشارکت زنان و دختران روستایی در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی و میزان مسئولیت

پذیری در راه اندازی کسب و کارهای جدید، نهادسازی (میزان برگزاری کلاس های آموزشی و مشاوره ای در زمینه کسب و کارهای خانگی، تمایل به عضویت در تعاونی ها و صنف های صنعتی و کشاورزی، میزان حضور مروجان برای ترویج کسب و کارهای جدید، میزان وجود روحیه همکاری در تعاونی ها جهت توسعه کسب و کارها، تمایل در به کارگیری افراد متخصص در زمینه راه اندازی کسب و کارهای جدید، اعتقاد به اشتغال زا و درآمدزا بودن فعالیت های غیر کشاورزی و میزان فعالیت دهیاری و شورای اسلامی روستا برای ایجاد و گسترش کارآفرینی)، آگاهی (آشنایی با زمینه های کسب و کارهای جدید، آگاهی از خرید و فروش محصولات، میزان آشنایی با قوانین و مقررات کسب و کارهای جدید و آشنایی با بازارهای جدید)، تسهیلات اقتصادی (استفاده از تسهیلات و وام های اعتباری برای ایجاد کسب و کارهای جدید، میزان سرمایه گذاری های خصوصی برای ایجاد کسب و کارهای مختلف، وجود فرصت های مناسب برای سرمایه گذاری در کسب و کارهای جدید در روستا، میزان ارائه وام ها و اعتبارات خرد از سوی بانک ها و مؤسسات برای ایجاد کسب و کار و تعدد مراکز خرید محصولات تولیدشده در بخش های مختلف (کشاورزی، صنعت و خدمات)، دسترسی به تسهیلات (دسترسی به خدمات حمایتی، دسترسی به سرمایه های موجود، دسترسی به بازار مناسب برای عرضه تولیدات محلی و بومی به مصرف کنندگان و دسترسی به ماشین آلات و ابزارآلات مدرن در فعالیت های مختلف (کشاورزی، صنعت و خدمات)، نظام های حمایتی (حمایت مردم از سرمایه گذاری های خصوصی برای ایجاد کسب و کار، حمایت دولت از ایجاد و توسعه سازمان های غیردولتی فعال مرتبط با کارآفرینی و حمایت دهیاری و شورای اسلامی از افراد سرمایه گذار در کسب و کارهای جدید)، مشارکت اقتصادی (تجربه فعالیت در کارهای کوچک، مشارکت در شکل گیری و ایجاد تشکل ها، اتحادیه ها و اصناف در حوزه های کسب و کار، مشارکت در بررسی میزان تقاضا برای فروش محصولات تولید شده، مشارکت در انتقال تجربه های شخصی در مورد کسب و کارهای جدید و مشارکت در شناسایی فرصت های سرمایه گذاری در روستا)، رضایتمندی (میزان رضایت شغلی، میزان رضایت از درآمدها، میزان رضایت از مسکن، میزان رضایت از محیط کسب و کار، میزان رضایت از خدمات ارتباطی و میزان رضایت از دسترسی به خدمات بانک ها و منابع مالی)، توانمندی اقتصادی (داشتن اطلاعات و آمارهای بازاریابی و اقتصادی مناسب، آگاهی از نرخ محصولات در بازار، میزان توانمندی مالی برای ایجاد کسب و کار)، فرصت های اقتصادی (میزان پتانسیل های گردشگری و بناهای تاریخی، میزان ظرفیت صنایع دستی و محلی، وضعیت محیط جغرافیایی جهت احداث واحدهای صنعتی، قابلیت روستا جهت ایجاد صنایع تبدیلی و وضعیت کشت گیاهان دارویی)، زیرساخت های فیزیکی (وجود زیرساخت های فیزیکی مناسب در روستا (همچون جاده ها و راه های ارتباطی)، وجود زیرساخت های عمومی مناسب در روستا (همچون آب، برق و گاز)، وجود زیرساخت های تکنولوژی مناسب در روستا (مثل IT و ICT)، وجود وسایل نقلیه برای حمل کالا به بازار و مراکز فروش و وجود بازارهایی محلی در روستا)، زیرساخت های مالی (وجود نیروی انسانی ماهر (باسواد و باتجربه) برای شروع کسب و کارهای جدید، وجود سرمایه گذاران برای ایجاد کسب و کارهای جدید، فروش مستقیم و بی واسطه محصول و میزان مشاغل با

درآمد بالا در روستا)، زیرساخت های نهادی (وجود سازمان های محلی نظیر صندوق های قرض الحسنه در روستا، وجود بانک ها و مؤسسات ارائه دهنده وام ها و اعتبارات مالی و تعداد تعاونی ها و اتحادیه ها برای ایجاد امنیت مالی سرمایه گذاران)، محیطی (میانگین اراضی زیرکشت، وضعیت اقلیم روستا، میزان تنوع محصولات کشاورزی، وضعیت توپوگرافی اراضی روستا، وضعیت کاربری اراضی، وضعیت منابع آب، وضعیت طبیعت و چشم انداز طبیعی و موقعیت قرارگیری روستا نسبت به جاده و نزدیکترین شهر)، می باشد. جهت ارزیابی چالش ها و موانع از ۸ بعد (سیاستگذاری و قانونی، مدیریتی و نهادی، فردی، آموزشی، اقتصادی، اجتماعی، زیرساختی و محیطی و ۶۷ گویه استفاده شده است.

برای سنجش پایایی مؤلفه های پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برابر با ۰/۸۰۸ به دست آمد و بیانگر پایایی بسیار مطلوب ابزار تحقیق است (جدول ۲). در مرحله بعد، جهت انتخاب روستاهای نمونه در محدوده مورد مطالعه، از روش طبقه بندی فضایی بهره گرفته شد. بدین منظور سه عامل اصلی شامل (فاصله از مرکز شهرستان سلطانیه، تعداد خانوارهای روستایی و موقعیت طبیعی (دشتی یا کوهستانی) مبنای طبقه بندی قرار گرفتند. بر این اساس، حدود ۳۰ درصد از روستاهای دارای سکنه شهرستان سلطانیه، شامل ۱۶ روستا به عنوان نمونه های پژوهش انتخاب شدند. سپس با استفاده از روش سهمیه ای و متناسب با تعداد روستاهای هر دهستان، از هر دهستان (گوزل دره، سنبل آباد، قره بلاغ و سلطانیه) چهار روستا، دو روستای کوهستانی و دو روستای دشتی انتخاب گردید. در مجموع ۱۶ روستا به عنوان نمونه نهایی مورد بررسی قرار گرفتند. به منظور تعیین حجم نمونه آماری از فرمول کوکران استفاده شد. طبق داده های سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، شهرستان سلطانیه دارای ۲۹۴۸۰ نفر جمعیت بوده است. این جمعیت در دو بخش (مرکزی و باغ حلی)، یک شهر (سلطانیه)، چهار دهستان (سلطانیه، سنبل آباد، گوزل دره و قره بلاغ) و ۴۶ نقطه روستایی پراکنده اند که جمعیت روستایی آن ۱۰۸۷۸ نفر (۴۶۴۸ خانوار) برآورد می شود. بر اساس فرمول کوکران، حجم جامعه آماری برابر با ۳۸۴ خانوار محاسبه شد. به منظور افزایش دقت و اطمینان از نتایج، تعداد پرسشنامه های توزیع شده به ۴۶۴ مورد افزایش یافت. با توجه به تعداد خانوارها در روستاها، پرسشنامه ها به صورت سهمیه ای متناسب بین خانوارهای روستایی توزیع گردید. در پایان، داده های به دست آمده با استفاده از نرم افزار SPSS و مدل تصمیم گیری چندمعیاره آراس (ARAS) تجزیه و تحلیل شدند. روش آراس توسط زاوادسکاس و ترسکیس ([Zavadskas & Turskis](#)) در سال ۲۰۱۰ در مقاله ای تحت عنوان «یک روش جدید ارزیابی نرخ افزایشی در تصمیم گیری چند معیاره» در مجله علمی «توسعه ای تکنولوژیکی و اقتصادی اقتصاد» ارائه شده است. مسائل MCDM معمولی برای رتبه بندی تعداد محدودی از گزینه های تصمیم که هر کدام از آن ها باید به صورت هم زمان بر اساس معیارهای متفاوت سنجیده شوند، بکار گرفته می شوند.

انتخاب روش آراس (ARAS) در این پژوهش به دلیل مزایای شاخص آن نسبت به سایر فنون تصمیم گیری چندمعیاره سنتی صورت گرفته است. از مهم ترین مزایای این روش می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- استفاده از مقدار بهینه (Optimal Value): برخلاف بسیاری از روش‌ها که تنها گزینه‌ها را با یکدیگر مقایسه می‌کنند، روش آراس یک گزینه فرضی ایده‌آل (S0) را به عنوان مبنای مقایسه تعریف می‌کند که باعث افزایش دقت در تعیین درجه مطلوبیت هر گزینه می‌شود.
- سادگی و شفافیت محاسباتی: فرآیند محاسباتی این روش منطقی و به دور از پیچیدگی‌های ریاضی مفرط است که باعث می‌شود نتایج نهایی برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان به راحتی قابل تفسیر باشد.
- دقت در رتبه‌بندی: این روش به دلیل استفاده از تابع مطلوبیت و نرمال‌سازی خطی، حساسیت بالایی در تفکیک گزینه‌هایی دارد که مقادیر نزدیکی به هم دارند.
- قابلیت ترکیب با وزن‌دهی‌های مختلف: این مدل به خوبی با اوزان استخراج شده از نظرات کارشناسان ترکیب شده و نتایجی پایدار و قابل اعتماد ارائه می‌دهد (Zavadskas & Turskis, 2010).

جدول ۲. پایایی شاخص‌های پژوهش

پایایی	تعداد گویه	شاخص	بعد	-
۰/۷۰۵	۴	مشارکت	اجتماعی	فرصت‌ها
۰/۷۱۸	۷	نهادسازی		
۰/۶۸۸	۴	آگاهی		
۰/۷۵۶	۵	تسهیلات اقتصادی	اقتصادی	
۰/۸۰۱	۴	دسترسی به تسهیلات		
۰/۷۳۰	۳	نظام‌های حمایتی		
۰/۶۹۱	۵	مشارکت اقتصادی		
۰/۸۵۴	۶	رضایتمندی		
۰/۸۷۰	۳	توانمندی اقتصادی		
۰/۹۹۰	۵	فرصت‌های اقتصادی		
۰/۹۰۷	۵	زیرساخت‌های فیزیکی	محیطی - زیرساختی	
۰/۹۱۲	۴	زیرساخت‌های مالی		
۰/۸۷۵	۳	زیرساخت‌های نهادی		
۰/۸۰۰	۸	محیطی		
۰/۷۶۳	۶	-	سیاست‌گذاری و قانونی	چالش‌ها
۰/۷۷۶	۷	-	مدیریتی - نهادی	
۰/۸۱۴	۱۳	-	فردی	
۰/۶۵۴	۹	-	آموزشی	
۰/۹۰۶	۱۱	-	اقتصادی	
۰/۹۱۶	۹	-	اجتماعی - فرهنگی	
۰/۹۶۳	۸	-	زیرساختی	

۰/۶۹۹	۴	-	محیطی
۰/۸۰۸	جمع		

لازم به ذکر است استفاده از پرسشنامه و نظرسنجی از روستاییان و ذی‌نفعان محلی برای شناسایی فرصت‌ها و چالش‌های کارآفرینی روستایی، روشی مناسب و رایج در مطالعات این حوزه است؛ زیرا روستاییان به‌عنوان کنشگران اصلی محیط روستایی، شناخت مستقیم‌تری از ظرفیت‌ها، محدودیت‌ها و مسائل واقعی توسعه کارآفرینی دارند. در بسیاری از پژوهش‌های پیشین نیز از این رویکرد برای ارزیابی فرصت‌ها، موانع و ظرفیت‌های کارآفرینی استفاده شده است؛ از جمله [Ferdowsi et al \(2022\)](#)، در ارزیابی فرصت‌های کارآفرینی روستایی در شهرستان بهبهان، [hajarlan \(2022\)](#)، در بررسی چالش‌های کارآفرینی سبز در جوامع روستایی سواحل مکران، [\(Hosseini Kahnoot et al 2021\)](#)، در شناسایی چالش‌های اکوسیستم کسب‌وکارهای کارآفرینانه گردشگری روستایی، [\(Farahani & Hajhosseini \(2013\)](#)، در ارزیابی ظرفیت‌های نواحی روستایی برای توسعه کارآفرینی. بنابراین، بهره‌گیری از نظرسنجی و پرسشنامه در پژوهش حاضر نیز از پشتوانه روش‌شناختی مناسبی برخوردار است و می‌تواند دیدگاه جامعه محلی را درباره فرصت‌ها و چالش‌های توسعه کارآفرینی روستایی منعکس سازد.

نتایج و بحث

بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان نشان می‌دهد که به لحاظ جنسیت، اکثریت آن‌ها مردان بوده‌اند؛ به‌گونه‌ای که حدود ۸۰/۴ درصد از پاسخگویان را مردان و ۱۹/۶ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. از نظر گروه‌های سنی، بیشترین سهم مربوط به افراد ۳۶ تا ۴۵ سال با ۳۱/۲ درصد است و پس از آن، گروه سنی ۴۶ تا ۵۵ سال با ۲۸/۴ درصد و گروه ۲۵ تا ۳۵ سال با ۲۵/۲ درصد قرار دارند. در مقابل، سهم افراد ۵۶ تا ۶۵ سال برابر با ۱۳/۵ درصد و افراد بیش از ۶۵ سال تنها ۱/۷ درصد از کل پاسخگویان را شامل می‌شود. از نظر سطح تحصیلات نیز، نتایج نشان می‌دهد که ۳/۹ درصد پاسخگویان بی‌سواد، ۱۳/۳ درصد دارای مدرک سیکل، ۳۰/۵ درصد دارای دیپلم، ۲۳/۴ درصد فوق‌دیپلم، ۱۸/۳ درصد لیسانس و ۱۰/۶ درصد دارای مدرک فوق‌لیسانس یا دکترا بوده‌اند. از نظر وضعیت شغلی، بیشترین سهم پاسخگویان مربوط به مشاغل کشاورزی با ۴۷/۵ درصد بوده و پس از آن، مشاغل آزاد با ۲۳ درصد در رتبه دوم قرار دارند؛ سایر پاسخگویان نیز در مشاغل دولتی، خدماتی و دیگر فعالیت‌های اقتصادی پراکنده‌اند. نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای برای سنجش فرصت‌های توسعه کارآفرینی روستایی در راستای تحقق اشتغال پایدار در نواحی روستایی شهرستان سلطانیه نشان می‌دهد که از میان شاخص‌های مورد بررسی، تنها شاخص محیطی، شامل مؤلفه‌هایی نظیر اراضی زیر کشت، وضعیت اقلیمی، تنوع محصولات کشاورزی، توپوگرافی روستا، کاربری اراضی، منابع آبی، شرایط طبیعی و موقعیت جغرافیایی روستاها، با میانگین ۳/۲۴ بالاتر از میانگین فرضی ۳ قرار گرفته و در وضعیت نسبتاً مطلوبی ارزیابی می‌شود. این یافته بیانگر آن است که ظرفیت‌های طبیعی و محیطی شهرستان سلطانیه می‌تواند زمینه مناسبی

برای شکل‌گیری و توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه روستایی فراهم سازند. در مقابل، فرصت‌های اقتصادی با میانگین ۲/۸۸ و نظام‌های حمایتی با میانگین ۲/۸۵ پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده‌اند که نشان‌دهنده ضعف در ابعاد اقتصادی، نهادی و حمایتی توسعه کارآفرینی روستایی است. بر این اساس، هرچند روستاهای شهرستان سلطانیه از نظر ظرفیت‌های محیطی و منابع محلی دارای قابلیت‌هایی برای توسعه کارآفرینی هستند، اما ضعف در مؤلفه‌هایی مانند مشارکت اجتماعی، دسترسی به تسهیلات مالی، زیرساخت‌های اقتصادی، حمایت‌های نهادی و سازوکارهای پشتیبان، مانع بهره‌برداری کامل از این ظرفیت‌ها شده است. بنابراین، یافته‌ها نشان می‌دهد که برخورداری از محیط طبیعی مناسب به‌تنهایی برای تحقق اشتغال پایدار کافی نیست، بلکه توسعه کارآفرینی روستایی نیازمند تقویت هم‌زمان ابعاد اقتصادی، اجتماعی، نهادی و حمایتی است. در مجموع، می‌توان گفت که تحقق اشتغال پایدار در نواحی روستایی شهرستان سلطانیه مستلزم تبدیل ظرفیت‌های محیطی موجود به فرصت‌های کارآفرینانه از طریق حمایت نهادی، توانمندسازی روستاییان، تسهیل دسترسی به منابع مالی و تقویت زیرساخت‌های محلی است.

جدول ۳. ارزیابی وضعیت فرصت‌های کارآفرینی روستایی از دیدگاه جامعه محلی

میانگین فرضی: ۳						شاخص	بعد
رتبه	درجه آزادی	سطح معناداری	مقدار t	انحراف معیار	میانگین		
۱۴	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۱۹/۲۰	۰/۶۳	۲/۴۳	مشارکت	اجتماعی
۷	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۹/۲۳	۰/۴۶	۲/۸۰	نهادسازی	
۵	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۵/۰۸	۰/۷۶	۲/۸۲	آگاهی	
۱۱	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۹/۵۰	۰/۵۹	۲/۷۳	تسهیلات اقتصادی	اقتصادی
۱۳	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۹/۷۱	۰/۶۷	۲/۶۹	دسترسی به تسهیلات	
۳	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۴/۴۳	۰/۷۱	۲/۸۵	نظام‌های حمایتی	
۹	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۹/۵۹	۰/۵۲	۲/۷۶	مشارکت اقتصادی	
۸	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۹/۷۰	۰/۴۹	۲/۷۷	رضایتمندی	
۱۰	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۶/۵۷	۰/۸۱	۲/۷۵	توانمندی اقتصادی	
۲	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۴/۶۳	۰/۵۵	۲/۸۸	فرصت‌های اقتصادی	محیطی - زیرساختی
۴	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۵/۴۹	۰/۶۰	۲/۸۴	زیرساخت‌های فیزیکی	
۱۲	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۹/۷۳	۰/۶۱	۲/۷۲	زیرساخت‌های مالی	
۶	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۶/۳۴	۰/۶۱	۲/۸۱	زیرساخت‌های نهادی	
۱	۴۶۴	۰/۰۰۱	۱۰/۶۵	۰/۴۹	۳/۳۴	محیطی	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

بر اساس نتایج حاصل از آزمون فریدمن، از میان ۶۵ مؤلفه شناسایی‌شده در ارزیابی فرصت‌های توسعه کارآفرینی روستایی در راستای تحقق اشتغال پایدار، ۱۱ مؤلفه وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر مؤلفه‌ها داشته و رتبه‌های نخست تا یازدهم را به خود اختصاص داده‌اند. این مؤلفه‌ها شامل وضعیت منابع آبی، وضعیت

طبیعت و چشم‌انداز روستایی، مناسب بودن کاربری اراضی، موقعیت قرارگیری روستاها، وجود مشاغل با درآمد بالا در روستاها، حمایت مردم از سرمایه‌گذاری خصوصی، مناسب بودن اقلیم روستاها، وجود وسایل نقلیه جهت حمل کالا به بازار، بالا بودن تنوع محصولات کشاورزی، ظرفیت و پتانسیل گردشگری به دلیل وجود بناهای تاریخی و در نهایت فعالیت مناسب دهیاری و شورای اسلامی روستاها هستند.

نتایج نشان می‌دهد که بخش عمده مؤلفه‌های دارای رتبه برتر، به ابعاد محیطی، زیرساختی و ظرفیت‌های محلی مربوط می‌شوند. این امر بیانگر آن است که شرایط طبیعی و زیست‌محیطی مطلوب، منابع آب، تنوع محصولات کشاورزی، موقعیت مکانی مناسب و ظرفیت‌های گردشگری، می‌توانند به‌عنوان پایه‌های اصلی توسعه کارآفرینی روستایی عمل کنند. در واقع، این مؤلفه‌ها زمینه شناسایی و بهره‌برداری از فرصت‌های محلی، ایجاد فعالیت‌های اقتصادی متنوع و تقویت معیشت روستایی را فراهم می‌سازند. همچنین قرار گرفتن مؤلفه‌هایی مانند حمایت مردم از سرمایه‌گذاری خصوصی و فعالیت مناسب دهیاری و شورای اسلامی روستاها در میان رتبه‌های برتر، نشان‌دهنده اهمیت نقش عوامل اجتماعی و نهادی محلی در تسهیل توسعه کارآفرینی است. بر این اساس، می‌توان گفت که ظرفیت‌های محیطی و نهادی موجود در روستاهای شهرستان سلطانیه، در صورت پشتیبانی مناسب، قابلیت تبدیل شدن به فرصت‌های مؤثر کارآفرینانه را دارند. با این حال، برای دستیابی به اشتغال پایدار روستایی، صرف برخورداری از ظرفیت‌های محیطی کافی نیست و لازم است ابعاد اقتصادی، اجتماعی، مالی و حمایتی نیز تقویت شوند تا این ظرفیت‌ها به فعالیت‌های کارآفرینانه پایدار و اشتغال‌زا تبدیل گردند (جدول ۴).

جدول ۴. رتبه‌بندی فرصت‌های کارآفرینی روستایی بر اساس آزمون فریدمن

میانگین	مؤلفه
۴۷/۴۶	وضعیت منابع آب مناسب
۴۳/۲۵	وضعیت مناسب طبیعت و چشم‌انداز طبیعی روستاها
۴۲/۸۲	مناسب بودن کاربری اراضی
۴۱/۸۶	موقعیت قرارگیری روستا نسبت به جاده و نزدیکترین شهر
۳۹/۶۵	مشاغل با درآمد بالا در روستا
۳۹/۴۴	حمایت مردم از سرمایه‌گذاری‌های خصوصی برای ایجاد کسب و کار
۳۹/۱۶	مناسب بودن اقلیم روستا
۳۹/۰۳	وجود وسایل نقلیه برای حمل کالا به بازار و مراکز فروش
۳۸/۶۶	بالا بودن تنوع محصولات کشاورزی
۳۸/۵۸	ظرفیت و پتانسیل‌های گردشگری و بناهای تاریخی
۳۸/۴۶	میزان فعالیت دهیاری و شورای اسلامی روستا برای ایجاد و گسترش کارآفرینی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

نتایج جدول ۵، مربوط به بررسی چالش‌ها و موانع توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان سلطانیه برای تحقق اشتغال پایدار، نشان می‌دهد که عامل سیاست‌گذاری و قانونی و عامل فردی با پایین‌ترین میانگین، در مقایسه با سایر عوامل، نقش کمتری در ایجاد چالش‌های توسعه کارآفرینی روستایی دارند. در مقابل، عوامل نهادی و مدیریتی شامل وجود واسطه‌ها و دلالتان در بازار، سخت‌گیری در پرداخت تسهیلات بانکی، نبود هماهنگی و همکاری کافی میان سازمان‌های متولی و ضعف در مدیریت، بیشترین تأثیر را بر ایجاد موانع توسعه کارآفرینی دارند. همچنین عوامل اجتماعی و فرهنگی مانند نگرش منفی جامعه روستایی نسبت به فعالیت‌های کارآفرینانه، ضعف فرهنگ کار جمعی، فراگیر نشدن فرهنگ کارآفرینی و کمبود نیروی کار ماهر و آموزش‌دیده، از جمله مشکلات عمده در مسیر توسعه کارآفرینی روستایی به شمار می‌آیند. در زمینه زیرساختی نیز چالش‌هایی همچون کمبود تجهیزات مدرن، ضعف فناوری اطلاعات و ارتباطات، کاستی در زیرساخت‌های فیزیکی و انبارداری و محدودیت در دسترسی به مواد اولیه مشاهده می‌شود. افزون بر این، عامل آموزشی به واسطه نبود یا کمبود دوره‌های آموزشی، پایین بودن سطح مهارت، ضعف در بازاریابی و فروش، فقدان مراکز مشاوره تخصصی و ناآگاهی روستاییان از قوانین و مقررات کسب‌وکار، از دیگر موانع مهم توسعه کارآفرینی معرفی شده است. در نهایت، عوامل اقتصادی نظیر تورم، بالا بودن هزینه نیروی کار، پرداخت نشدن به موقع تسهیلات، ضعف مالی و کمبود نقدینگی در میان روستاییان، نرخ بالای سود تسهیلات و نبود حمایت مالی بخش خصوصی، نقش قابل توجهی در تضعیف پایداری فعالیت‌های کارآفرینانه و تحقق اشتغال پایدار روستایی ایفا می‌کنند.

جدول ۵. ارزیابی وضعیت چالش‌ها و موانع توسعه کارآفرینی روستایی از دیدگاه جامعه محلی

میانگین فرضی: ۳						بعد
رتبه	درجه آزادی	سطح معناداری	مقدار t	انحراف معیار	میانگین	
۱	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۳۱/۸۹	۰/۴۰	۲/۴۰	سیاست‌گذاری و قانونی
۷	۴۶۴	۰/۰۰۱	۸/۳۳	۰/۴۶	۳/۱۸	مدیریتی - نهادی
۲	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۲۳/۴۸	۰/۲۸	۲/۶۹	فردی
۵	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۸/۸۵	۰/۳۰	۲/۸۷	آموزشی
۴	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۱۳/۱۳	۰/۲۶	۲/۸۴	اقتصادی
۶	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۷/۹۷	۰/۲۸	۲/۸۹	اجتماعی - فرهنگی
۵	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۷/۴۷	۰/۳۷	۲/۸۷	زیرساختی
۳	۴۶۴	۰/۰۰۱	-۱۰/۰۶	۰/۴۴	۲/۷۹	محیطی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد که مهم‌ترین موانع توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان سلطانیه مربوط به ضعف مالی و کمبود نقدینگی، سخت‌گیری در پرداخت تسهیلات، بوروکراسی اداری و وجود

واسطه‌ها در بازار است. همچنین عواملی مانند ضعف مدیریتی، کمبود بازار تقاضا و آگاهی اندک روستاییان از فعالیت‌های کارآفرینی، تأثیر قابل‌توجهی در محدود ساختن رشد این نوع کسب‌وکارها دارند (جدول ۶).

جدول ۶. رتبه‌بندی چالش‌ها و موانع توسعه کارآفرینی روستایی بر اساس آزمون فریدمن

میانگین	مؤلفه
۴۹/۰۵	ضعف مالی و کمبود نقدینگی افراد روستا
۴۷/۹۱	سخت‌گیری زیاد در پرداخت تسهیلات
۴۷/۴۰	بوروکراسی و رویه‌های غیرمنعطف اداری
۴۶/۸۰	تورم
۴۶/۷۷	وجود واسطه‌ها و دلالتان در بازار
۴۶/۲۱	عدم هماهنگی و همکاری لازم بین سازمان‌های متولی
۴۵/۲۴	کمبود بازار تقاضا
۴۵/۱۱	ضعف مدیریتی
۴۴/۵۷	عدم اعتماد به نفس
۴۴	عدم آگاهی روستاییان از فعالیت‌های کارآفرینی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

در ادامه، به‌منظور سطح‌بندی روستاهای مورد مطالعه از نظر فرصت‌ها و چالش‌های کارآفرینی جهت ایجاد اشتغال پایدار، داده‌ها و اطلاعات گردآوری‌شده از پرسشنامه‌ها ابتدا در محیط نرم افزار SPSS وارد شد. سپس میانگین شاخص‌های مربوط به فرصت‌ها و چالش‌ها به تفکیک هر روستا محاسبه و به محیط Excel منتقل گردید. در مرحله بعد، با به‌کارگیری مدل وزن‌دهی آنتروپی شانون و مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره آراس (ARAS) روستاها از نظر میزان برخورداری از فرصت‌ها و شدت چالش‌ها سطح‌بندی و رتبه‌بندی شدند. براساس وزن دهی از نظر کارشناسان شاخص‌های تسهیلات اقتصادی، زیرساخت‌های فیزیکی و شرایط محیطی، بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده اند (جدول ۷).

جدول ۷. وزن دهی فرصت‌های کارآفرینی روستایی

شاخص	وزن
مشارکت	۰/۰۶۷
بنیادسازی	۰/۰۶۹
آگاهی	۰/۰۶۸
تسهیلات اقتصادی	۰/۰۸۳
دسترسی به تسهیلات	۰/۰۷۴
نظام‌های حمایتی	۰/۰۷۰
مشارکت اقتصادی	۰/۰۶۹
رضایتمندی	۰/۰۶۴
توانمندی اقتصادی	۰/۰۶۹
فرصت‌های اقتصادی	۰/۰۷۴
زیرساخت‌های فیزیکی	۰/۰۸۱
زیرساخت‌های مالی	۰/۰۶۹
زیرساخت‌های نهادی	۰/۰۶۳
محیط	۰/۰۸۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

نتایج حاصل از به کارگیری مدل تصمیم‌گیری آراس نشان داد که روستاهای مورد مطالعه از نظر فرصت‌های کارآفرینی دارای سطوح متفاوتی از مطلوبیت هستند. بر اساس مقادیر به دست آمده برای شاخص‌های فرصت‌های کسب و کار، مقدار نهایی هر گزینه (Si) و درجه مطلوبیت آن (Ki) محاسبه شد. مقدار Ki که در بازه صفر تا یک قرار دارد، بیانگر میزان بر خورداری هر روستا از شرایط مطلوب تر است؛ به گونه‌ای که هرچه این مقدار به عدد یک نزدیک تر باشد، وضعیت روستا از نظر فرصت‌های کارآفرینی مناسب تر ارزیابی می‌شود. مقادیر به دست آمده در جدول ۸ ارائه شده و مبنای رتبه‌بندی روستاها قرار گرفته است. نتایج نشان می‌دهد اختلاف معناداری میان روستاها از نظر میزان بهره‌مندی از فرصت‌های کارآفرینی وجود دارد، به طوری که برخی روستاها در سطح مطلوب و برخی دیگر در سطوح متوسط و ضعیف قرار می‌گیرند. روستاهای مشک‌آباد، بوبین و ویر با سهم ۱۸/۷۵ درصد در وضعیت بسیار مطلوب قرار دارند و بیشترین ظرفیت را برای توسعه و گسترش فعالیت‌های نوآورانه دارا هستند. پس از آن، روستاهای سرخه و خیرآباد با ۱۲/۵ درصد در سطح مطلوب جای گرفته‌اند. در مقابل، چهار روستای کاکاآباد، ساریجالو، سنبل‌آباد و قره‌بلاغ با ۳۱/۲۵ درصد در سطح متوسط قرار دارند و نیازمند اقدامات تکمیلی برای ارتقای زیرساخت‌ها و توانمندسازی اقتصادی هستند. همچنین، روستاهای شکورآباد و سبزدرق با ۱۲/۵ درصد در وضعیت نامطلوب و در نهایت چهار روستای خرمدرق، المکی، چیدره و طهماسب‌آباد با ۲۵ درصد در وضعیت بسیار نامطلوب قرار گرفته‌اند؛ که بیانگر ضعف قابل توجه در زمینه زیرساخت‌های حمایتی، منابع مالی، و ظرفیت‌های اقتصادی برای توسعه کارآفرینی در این مناطق است.

جدول ۸. تعیین سطح‌بندی نهایی نواحی روستایی سلطانیه به لحاظ فرصت‌های کارآفرینی

معیار گزینه	Si (مقدار بهینگی)	Ki (درجه مطلوبیت)	رتبه روستاها	وضعیت روستاها
خرمدرق	۰/۰۵۸	۰/۷۸۲	۱۲	بسیار نامطلوب
شکورآباد	۰/۰۵۹	۰/۸۰۱	۱۰	نامطلوب
المکی	۰/۰۵۵	۰/۷۴۰	۱۵	بسیار نامطلوب
چیدره	۰/۰۵۷	۰/۷۷۵	۱۳	بسیار نامطلوب
طهماسب	۰/۰۵۶	۰/۷۵۵	۱۴	بسیار نامطلوب
سبزدرق	۰/۰۵۹	۰/۷۹۸	۱۱	نامطلوب
والایش	۰/۰۶۴	۰/۸۵۹	۹	متوسط
سرخه	۰/۰۶۵	۰/۸۷۴	۴	مطلوب
کاکا آباد	۰/۰۶۴	۰/۸۶۵	۶	متوسط
ساریجالو	۰/۰۶۴	۰/۸۶۷	۵	متوسط
سنبل آباد	۰/۰۶۴	۰/۸۶۳	۸	متوسط
قره بلاغ	۰/۰۶۴	۰/۸۶۴	۷	متوسط

معیار گزینه	Si (مقدار بهینگی)	Ki (درجه مطلوبیت)	رتبه روستاها	وضعیت روستاها
مشک آباد	۰/۰۶۷	۰/۹۱۰	۳	بسیار مطلوب
بویین	۰/۰۶۷	۰/۹۱۱	۲	بسیار مطلوب
ویر	۰/۰۶۷	۰/۹۱۳	۱	بسیار مطلوب
خیرآباد	۰/۰۶۵	۰/۸۷۴	۴	مطلوب

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

همچنین در راستای سطح‌بندی روستاها از نظر چالش‌ها و موانع کارآفرینی، نتایج تحلیل داده‌ها بیانگر آن است که میانگین شاخص‌های مربوطه در میان روستاها تفاوت قابل توجهی دارد. پس از تعدیل داده‌ها به نحوی که مقادیر بالاتر بیانگر وضعیت مطلوب‌تر باشند، میانگین شاخص‌ها برای هر روستا محاسبه و مبنای مقایسه قرار گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد برخی روستاها با وجود برخورداری از فرصت‌های نسبی، همچنان با موانع و چالش‌های بیشتری مواجه‌اند، در حالی که در برخی دیگر، شدت این موانع کمتر بوده و شرایط برای توسعه کارآفرینی مساعدتر است. این تفاوت‌ها امکان سطح‌بندی روستاها و شناسایی نقاط دارای اولویت مداخله را فراهم می‌کند. در گام بعد، با به‌کارگیری تکنیک تصمیم‌گیری چندمعیاره آراس (ARAS)، سطح‌بندی نهایی روستاها انجام گرفت. نتایج تحلیل نشان می‌دهد که در مجموع ۳۷/۵ درصد از روستاها از نظر توسعه کارآفرینی در وضعیت مطلوب و بسیار مطلوب قرار دارند، ۲۵ درصد در سطح متوسط ارزیابی شده‌اند و ۳۷/۵ درصد دیگر در وضعیت نامطلوب و بسیار نامطلوب هستند؛ این امر بیانگر ناهمگونی قابل توجه میان روستاها در میزان برخورد با موانع توسعه کارآفرینی است (جدول ۹).

جدول ۹. تعیین سطح‌بندی نهایی مناطق روستایی سلطانیه به لحاظ موانع توسعه کارآفرینی

معیار گزینه	Si (مقدار بهینگی)	Ki (درجه مطلوبیت)	رتبه روستاها	وضعیت روستاها
خرمدرق	۰/۰۶۱	۰/۹۰۹	۱۰	نامطلوب
شکورآباد	۰/۰۶۱	۰/۹۰۷	۱۲	نامطلوب
المکی	۰/۰۶۱	۰/۹۰۶	۱۳	نامطلوب
چیدره	۰/۰۶۰	۰/۹۰۴	۱۴	بسیار نامطلوب
طهماسب	۰/۰۶۱	۰/۹۰۸	۱۱	نامطلوب
سبزدرق	۰/۰۶۰	۰/۹۰۳	۱۵	بسیار نامطلوب
والایش	۰/۰۶۳	۰/۹۴۳	۷	متوسط
سرخه	۰/۰۶۳	۰/۹۴۰	۸	متوسط
کاکا آباد	۰/۰۶۳	۰/۹۴۸	۶	مطلوب
ساریچالو	۰/۰۶۲	۰/۹۳۵	۹	متوسط

معیار گزینه	Si (مقدار بهینگی)	Ki (درجه مطلوبیت)	رتبه روستاها	وضعیت روستاها
سنبل آباد	۰/۰۶۴	۰/۹۵۸	۵	مطلوب
قره بلاغ	۰/۰۶۳	۰/۹۴۳	۷	متوسط
مشک آباد	۰/۰۶۴	۰/۹۶۰	۴	مطلوب
بویین	۰/۰۶۵	۰/۹۶۸	۱	بسیار مطلوب
ویر	۰/۰۶۵	۰/۹۶۶	۳	بسیار مطلوب
خیرآباد	۰/۰۶۵	۰/۹۶۷	۲	بسیار مطلوب

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۴

نتیجه گیری و پیشنهادها

توسعه کارآفرینی روستایی زمانی می‌تواند به تحقق اشتغال پایدار منجر شود که میان ظرفیت‌های محلی، حمایت‌های نهادی، زیرساخت‌های اقتصادی، سرمایه انسانی و دسترسی به بازار پیوند مؤثری برقرار شود. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که نواحی روستایی شهرستان سلطانیه از نظر ظرفیت‌های محیطی، طبیعی و مکانی دارای قابلیت‌های قابل توجهی برای توسعه کارآفرینی هستند؛ اما این ظرفیت‌ها به‌تنهایی برای ایجاد اشتغال پایدار کافی نیستند. این موضوع با رویکردهای نوین توسعه روستایی همخوانی دارد؛ زیرا در این رویکردها، توسعه روستایی صرفاً به وجود منابع طبیعی یا ظرفیت‌های تولیدی وابسته نیست، بلکه نتیجه تعامل میان منابع محلی، توانمندی‌های انسانی، نهادهای پشتیبان، سرمایه اجتماعی و دسترسی به بازارهای پایدار است.

➤ بر اساس نتایج تحقیق، مهم‌ترین فرصت‌های توسعه کارآفرینی در روستاهای شهرستان سلطانیه در ابعاد محیطی و محلی قابل مشاهده است. وجود منابع آبی، طبیعت و چشم‌انداز روستایی، کاربری مناسب اراضی، موقعیت جغرافیایی مطلوب، اقلیم مناسب، تنوع محصولات کشاورزی و ظرفیت‌های گردشگری از جمله عواملی هستند که می‌توانند زمینه شکل‌گیری فعالیت‌های کارآفرینانه را فراهم کنند. از منظر نظریه توسعه درون‌زا، این ظرفیت‌ها نوعی سرمایه محلی محسوب می‌شوند که در صورت مدیریت صحیح می‌توانند به ایجاد ارزش افزوده، افزایش درآمد روستاییان و کاهش وابستگی به اشتغال سنتی منجر شوند. با این حال، یافته‌ها نشان می‌دهد که بهره‌برداری از این ظرفیت‌ها هنوز با محدودیت‌هایی مواجه است و بخش قابل توجهی از فرصت‌های محیطی به فعالیت‌های اقتصادی پایدار تبدیل نشده‌اند. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزی توسعه کارآفرینی در شهرستان سلطانیه بر محور ظرفیت‌های بومی و مزیت‌های محلی هر روستا انجام گیرد. برای نمونه، در روستاهایی که دارای ظرفیت کشاورزی و تنوع محصول هستند، توسعه صنایع تبدیلی، بسته‌بندی، فرآوری محصولات کشاورزی و ایجاد زنجیره ارزش محلی در اولویت قرار گیرد. در روستاهای برخوردار از چشم‌انداز طبیعی و بناهای تاریخی، توسعه

گردشگری روستایی، بوم‌گردی، فروش محصولات محلی و خدمات مکمل گردشگری می‌تواند به‌عنوان مسیر مناسب کارآفرینی دنبال شود. همچنین لازم است از نگاه یکسان به همه روستاها پرهیز شود و برای هر روستا بر اساس ظرفیت‌های ویژه آن، بسته‌سیاستی و اجرایی جداگانه طراحی گردد.

نتیجه مهم دیگر پژوهش، ضعف نسبی در ابعاد اقتصادی، حمایتی و نهادی توسعه کارآفرینی است. هرچند ظرفیت‌های طبیعی در منطقه وجود دارد، اما عواملی مانند سخت‌گیری در پرداخت تسهیلات، کمبود نقدینگی، نرخ بالای سود تسهیلات، نبود حمایت مالی بخش خصوصی، وجود واسطه‌ها در بازار، ضعف هماهنگی میان سازمان‌های متولی و بوروکراسی اداری، مانع تبدیل فرصت‌ها به فعالیت‌های کارآفرینانه پایدار شده‌اند. این یافته با رویکرد اکوسیستم کارآفرینی قابل تبیین است؛ زیرا در این رویکرد، کارآفرینی تنها به انگیزه و توان فردی وابسته نیست، بلکه به محیط نهادی، نظام مالی، بازار، شبکه‌های حمایتی، آموزش، زیرساخت و سیاست‌گذاری نیز وابسته است. بنابراین، هرگاه اجزای اکوسیستم کارآفرینی به‌صورت هماهنگ عمل نکنند، حتی وجود فرصت‌های محیطی و منابع محلی نیز به اشتغال پایدار منجر نخواهد شد. در این زمینه، پیشنهاد می‌شود نظام حمایت مالی و نهادی از کارآفرینان روستایی بازنگری شود. تسهیل پرداخت تسهیلات خرد و کم‌بهره، کاهش بروکراسی اداری، ایجاد صندوق‌های اعتباری محلی، حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در روستاها و راه‌اندازی سازوکارهای ضمانت گروهی می‌تواند دسترسی روستاییان به منابع مالی را بهبود بخشد. همچنین ضروری است میان دهیاری‌ها، شوراهای اسلامی، جهاد کشاورزی، میراث فرهنگی، بانک‌ها، اداره تعاون، کار و رفاه اجتماعی و سایر نهادهای مرتبط، هماهنگی عملیاتی بیشتری ایجاد شود. تشکیل کارگروه محلی توسعه کارآفرینی روستایی در سطح شهرستان می‌تواند به کاهش پراکندگی تصمیم‌گیری و افزایش اثربخشی حمایت‌ها کمک کند. از سوی دیگر، یافته‌ها نشان می‌دهد چالش‌های اجتماعی، فرهنگی و آموزشی نیز نقش مهمی در محدود شدن توسعه کارآفرینی دارند. نگرش منفی نسبت به فعالیت‌های نوآورانه، ضعف فرهنگ کار جمعی، فراگیر نشدن فرهنگ کارآفرینی، کمبود نیروی کار ماهر و نبود آموزش‌های کاربردی، از موانعی هستند که توان روستاییان را برای ورود به فعالیت‌های کارآفرینانه کاهش می‌دهند. این مسئله با نظریه سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی قابل توضیح است. بر اساس این دیدگاه‌ها، توسعه پایدار زمانی محقق می‌شود که افراد علاوه بر دسترسی به منابع، دارای مهارت، آگاهی، اعتماد، روحیه همکاری و توان مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی باشند. بنابراین، ضعف مهارتی و پایین بودن سطح همکاری اجتماعی می‌تواند موجب شود فرصت‌های موجود به شکل مؤثر مورد استفاده قرار نگیرند. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود آموزش‌های کارآفرینی در روستاها به‌صورت کاربردی، محلی و متناسب با نیاز واقعی روستاییان طراحی شود. برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه شناسایی فرصت‌های کسب‌وکار، بازاریابی، فروش، مدیریت مالی، فرآوری محصولات، گردشگری روستایی، استفاده از

فناوری اطلاعات و قوانین کسب و کار می‌تواند نقش مهمی در توانمندسازی روستاییان داشته باشد. همچنین ایجاد مراکز مشاوره کارآفرینی روستایی یا استقرار مشاوران محلی در دهیاری‌ها می‌تواند به کاهش ناآگاهی و افزایش اعتماد روستاییان برای راه‌اندازی فعالیت‌های اقتصادی کمک کند. تقویت تعاونی‌های روستایی و گروه‌های تولیدی نیز می‌تواند ضعف فرهنگ کار جمعی را کاهش داده و قدرت چانه‌زنی روستاییان در بازار را افزایش دهد.

➤ بخش دیگری از نتایج پژوهش نشان داد که زیرساخت‌های فیزیکی، حمل و نقل، فناوری اطلاعات، انبارداری، تجهیزات مدرن و دسترسی به مواد اولیه در برخی روستاها وضعیت مناسبی ندارند. این مسئله از منظر اشتغال پایدار اهمیت زیادی دارد؛ زیرا اشتغال پایدار تنها به ایجاد شغل محدود نمی‌شود، بلکه باید از نظر درآمد، تداوم فعالیت، دسترسی به بازار، تاب‌آوری اقتصادی و امکان رشد در بلندمدت نیز قابل دفاع باشد. ضعف زیرساخت‌ها موجب افزایش هزینه تولید، کاهش کیفیت محصول، دشواری دسترسی به بازار و وابستگی بیشتر تولیدکنندگان به واسطه‌ها می‌شود. در نتیجه، فعالیت‌های کارآفرینانه شکل گرفته نیز ممکن است پایدار نمانند. در این زمینه، پیشنهاد می‌شود توسعه زیرساخت‌های پشتیبان کارآفرینی به‌ویژه در روستاهای دارای سطح نامطلوب و بسیار نامطلوب در اولویت قرار گیرد. بهبود راه‌های ارتباطی، ایجاد یا تقویت مراکز جمع‌آوری و نگهداری محصولات، توسعه سردخانه‌ها و انبارهای محلی، افزایش دسترسی به اینترنت و فناوری اطلاعات، حمایت از تجهیزات فرآوری و بسته‌بندی و ایجاد بازارچه‌های محلی و منطقه‌ای می‌تواند زمینه اتصال تولیدکنندگان روستایی به بازار را فراهم کند. همچنین کاهش نقش واسطه‌ها از طریق راه‌اندازی شبکه‌های فروش مستقیم، بازارهای هفتگی، فروش اینترنتی محصولات روستایی و قراردادهای خرید تضمینی با نهادهای محلی و بخش خصوصی ضروری است.

➤ نتایج سطح‌بندی روستاها نیز نشان داد که روستاهای شهرستان سلطانیه از نظر فرصت‌ها و چالش‌های کارآفرینی در وضعیت یکسانی قرار ندارند. برخی روستاها مانند مشک‌آباد، بوبین و ویر از ظرفیت بالاتری برای توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه برخوردارند، در حالی که تعدادی از روستاها در وضعیت متوسط، نامطلوب یا بسیار نامطلوب قرار گرفته‌اند. این ناهمگونی فضایی نشان می‌دهد که سیاست‌های توسعه کارآفرینی نباید به‌صورت عمومی و یکنواخت اجرا شوند. بر اساس رویکرد عدالت فضایی در توسعه روستایی، مداخله‌های توسعه‌ای باید متناسب با سطح برخورداری، شدت محرومیت و ظرفیت‌های هر روستا طراحی شوند تا از تعمیق نابرابری میان روستاها جلوگیری شود. در همین راستا، پیشنهاد می‌شود روستاهای دارای وضعیت بسیار مطلوب به‌عنوان کانون‌های پیشرو کارآفرینی روستایی مورد حمایت قرار گیرند تا بتوانند نقش محرک توسعه را در سطح شهرستان ایفا کنند. در این روستاها، تمرکز بر توسعه خوشه‌های تولیدی، جذب سرمایه‌گذاری خصوصی، گسترش بازار و ایجاد برند محلی مناسب‌تر است. در روستاهای دارای وضعیت متوسط، سیاست‌ها باید بر تکمیل

زیرساخت‌ها، آموزش مهارتی و تقویت دسترسی به تسهیلات متمرکز شود. در روستاهای نامطلوب و بسیار نامطلوب نیز لازم است ابتدا موانع پایه‌ای مانند ضعف زیرساخت، کمبود منابع مالی، دسترسی محدود به بازار و نبود حمایت نهادی برطرف شود؛ زیرا بدون رفع این موانع، امکان شکل‌گیری کارآفرینی پایدار محدود خواهد بود.

➤ در مجموع، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان سلطانیه بیش از آنکه با کمبود فرصت‌های محیطی مواجه باشد، با ضعف در تبدیل این فرصت‌ها به فعالیت‌های اقتصادی پایدار روبه‌رو است. به بیان دیگر، مسئله اصلی منطقه فقدان ظرفیت نیست، بلکه ضعف در نظام پشتیبانی، توانمندسازی، تأمین مالی، زیرساخت، بازار و هماهنگی نهادی است. بنابراین، تحقق اشتغال پایدار در این شهرستان مستلزم رویکردی یکپارچه و چندبعدی است؛ رویکردی که در آن منابع محلی، سرمایه انسانی، حمایت نهادی، زیرساخت‌های اقتصادی و دسترسی به بازار به‌صورت هم‌زمان تقویت شوند. تنها در چنین شرایطی می‌توان ظرفیت‌های طبیعی، کشاورزی، گردشگری و اجتماعی روستاهای سلطانیه را به فرصت‌های کارآفرینانه پایدار و اشتغال‌زا تبدیل کرد.

در مجموع براساس نتایج حاصل شده پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

تدوین برنامه توسعه کارآفرینی متناسب با ظرفیت هر روستا؛ با توجه به تفاوت سطح برخورداری روستاها، پیشنهاد می‌شود برای هر روستا بر اساس ظرفیت‌های محیطی، کشاورزی، گردشگری و زیرساختی، برنامه‌ای جداگانه تدوین شود.

تقویت نظام مالی و اعتباری روستایی: ایجاد صندوق‌های خرد محلی، پرداخت تسهیلات کم‌بهره، کاهش سخت‌گیری‌های بانکی و حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی می‌تواند کمبود نقدینگی و ضعف مالی کارآفرینان روستایی را کاهش دهد.

ایجاد زنجیره ارزش برای محصولات کشاورزی و محلی: با توجه به تنوع محصولات کشاورزی، توسعه صنایع تبدیلی، بسته‌بندی، فرآوری و بازاریابی محصولات روستایی ضروری است.

توسعه گردشگری روستایی و بوم‌گردی: در روستاهای دارای چشم‌انداز طبیعی و بناهای تاریخی، ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی، بازارچه‌های صنایع‌دستی و فروش محصولات محلی می‌تواند به ایجاد اشتغال پایدار کمک کند.

کاهش نقش واسطه‌ها و تقویت دسترسی مستقیم به بازار: راه‌اندازی بازارچه‌های محلی، فروش اینترنتی محصولات، تعاونی‌های بازاریابی و قراردادهای خرید مستقیم می‌تواند درآمد تولیدکنندگان روستایی را افزایش دهد.

توانمندسازی آموزشی و مهارتی روستاییان: برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه کارآفرینی، بازاریابی، مدیریت مالی، قوانین کسب‌وکار، فناوری اطلاعات و گردشگری روستایی باید در اولویت قرار گیرد.

تقویت هماهنگی میان نهادهای متولی توسعه روستایی: تشکیل کارگروه توسعه کارآفرینی روستایی در سطح شهرستان با حضور دهیاری‌ها، شوراهای بانک‌ها، جهاد کشاورزی، میراث فرهنگی و اداره کار می‌تواند از پراکندگی تصمیم‌گیری جلوگیری کند.

اولویت‌بندی مداخله در روستاهای نامطلوب و بسیار نامطلوب: روستاهای دارای وضعیت نامطلوب باید در اولویت دریافت زیرساخت، تسهیلات، آموزش و حمایت نهادی قرار گیرند تا شکاف فضایی میان روستاها کاهش یابد.

تقویت نقش دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی در توسعه کارآفرینی: با توجه به نقش مثبت نهادهای محلی، لازم است دهیاری‌ها و شوراهای در شناسایی فرصت‌ها، جذب سرمایه‌گذار، هماهنگی نهادی و حمایت از کارآفرینان محلی فعال‌تر شوند.

حمایت از شکل‌گیری تعاونی‌ها و گروه‌های تولیدی روستایی: ایجاد تعاونی‌های تولید، فرآوری، بازاریابی و گردشگری می‌تواند ضعف فرهنگ کار جمعی را کاهش داده و قدرت رقابت روستاییان را افزایش دهد.

منابع

1. Akbari Samani, N., Badri, S.A., Rezvani, M.R., & Salmani, M. (2020). Performance Evaluation of Elements of Rural Tourism Entrepreneurship Ecosystem; Case Study: Tehran Province (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 11(3), 556-575, https://jrur.ut.ac.ir/article_75413.html [In Persian]
2. Amirzadeh Moradabadi, S., & Ziaei, S. (2023). Investigation of capacity and factors affecting the development of entrepreneurship in the agricultural sector in rural areas (case: Sirjan County). *Journal of Agricultural Production and Marketing Economics*, 1(1), 135-148. https://japem.asnrkh.ac.ir/article_184417.html [In Persian]
3. Eskandari, M., Taqdisi, A., & Ghanbari, Y. (2019). Analysis of indicators and capacities of entrepreneurship development in rural settlements of Boyer-Ahmad County. *Journal of Human Settlement Planning Studies*, 15(54), 1273-1290. <https://www.ensani.ir/fa/article/544239> [In Persian]
4. Farahani, H, & Hajihosseini, S. (2013), Evaluation of the values of rural areas for the development of entrepreneurship and empowerment of villagers (Case: Shal district of Buin Zahra county), *Journal of Rural*

- Research, 4 (4), 715-748. <https://www.ensani.ir/fa/article/346560> [In Persian]
5. Ferdowsi, S., Faraji Sabokhbar, H.A., Darban Astana, A.R., & Khani, F. (2022), Evaluation of entrepreneurship opportunities in rural areas and the role of the government in promoting it (case: villages of Behbahan city), *Journal of Human Geography Research*, 54 (1), 235-251. https://jhgr.ut.ac.ir/article_79549_33423727f73d2c [In Persian]
 6. Ghadiri Masom, M, Khorasani M A, Torkashvand Z, & Amidi, S. (2021), Identifying and Prioritizing the Drivers for Entrepreneurship Development in Rural Areas of Iran. *serd* 2021; 10 (37), 21-40. <https://serd.khu.ac.ir/article-1-3732-fa.html>. [In Persian]
 7. Gyimah, P., & Lussier, R. N. (2021). Rural Entrepreneurship Success Factors: An Empirical Investigation in an Emerging Market. *Journal of Small Business Strategy*, 31(4), 5–19. <https://doi.org/10.53703/001c.29470>
 8. Haji Hosseini, S. (2012). *Assessing the capacities of rural areas with emphasis on entrepreneurship and empowerment (Case study: Shal district of Buin Zahra county)* Master's thesis, University of Zanjan. <https://elmnet.ir/doc/10569276-61622> [In Persian]
 9. Hosseini Kahnooj, S.R., Sojasi Qeidari, H., Anabestani, A., & Shahdadi, A. (2022). Identifying the Challenges Facing the Development of Rural Tourism Entrepreneurial Business Ecosystem (Case Study: Sarduiyeh District in Jiroft County). *Journal of Rural Research*, 12(4), 700-715, <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2021.313069.1573> [In Persian]
 10. Hajarian A. (2022). Investigating the Challenges and Barriers to Green Entrepreneurship Development from the Perspective of Experts and Beneficiaries Case study: Rural communities of Macron coast. *J Entrepreneurial Strategies Agric.* 9(18), 115-125. <http://jea.sanru.ac.ir/article-1-313-fa.html> [In Persian]
 11. Heydari Sarban, V. (2015). Investigating the factors affecting the success of rural entrepreneurs in Ardabil province. *Journal of Geography and Development*, 38(1), 151-168. https://gdij.usb.ac.ir/article_1937.html [In Persian]
 12. Izadi, A., & Ghanbari, S. (2013). Agricultural entrepreneurship and development of rural areas (case: Rashtkhar Region). *Journal of Rural and Sustainable Development of Space*, 2(5), 19-38. https://vssd.birjand.ac.ir/article_1786.html [In Persian]
 13. Karami, A., & Aliyari, N. (2022). Identifying factors affecting entrepreneurship in rural areas of Shiraz. *Journal of Spatial Economics and Rural Development*, 10(35), 195-212. <https://serd.khu.ac.ir/article-1-3675-fa.html> [In Persian]

14. Karimzadeh, H., & Majnooni Totakhaneh, A. (2019). Modeling rural entrepreneurship development based on local capacities (Case study: rural settlements in Bonab County). *Journal of Village and Development*, 22(85), 87-110. https://rvt.agri-peri.ac.ir/article_91771.html [In Persian]
15. Karmi, S. and Agahi, H. (2014), an analysis of Haas's views and models of entrepreneurship development, in the development of agricultural entrepreneurship, 2 (2), 81-104. https://j.gau.ac.ir/article_2631.html [In Persian]
16. Mashapure, R, Nyagadza, R, Chikazhe, L, Msipa, N, Ngorora, K. & Gwiza, A. (2022), Challenges hindering women entrepreneurship sustainability in rural livelihoods: Case of Manicaland province, *Cogent Social Sciences*, 16 (1), 1-22. <https://www.emerald.com/insight/1985-9899.htm>
17. Mohammadi, M. & Erfan Nia, A. (2020), Identifying and prioritizing the challenges and opportunities of rural entrepreneurship (case: Baqaran, Al-Qurat and Shakhen districts of Birjand city), *Village and Development Quarterly*, 22 (88), 91-122. <https://ensani.ir/fa/article/420218/> [In Persian]
18. Polasi, S, Majara, M, Mohapi, M, & Mosola, M. (2015), Barriers to Development and Progress of Entrepreneurs: Case of Lesotho, *International Journal of Recent Research in Interdisciplinary Sciences*, 2 (3), 10-16 . www.paperpublications.org
19. Rahmani Fazli, A., Azizpour, F., & Shamanian, M. (2019). Analyzing the capacities of entrepreneurship development in the rural area of Damghan. *Journal of Spatial Economics and Rural Development*, 8(28), 133-156. <https://serd.khu.ac.ir/article-1-3321-fa.html> [In Persian]
20. Romero-Castro, N, Lopez-Cabarcos, M.A & Pineiro-Chousa, j. (2023), Finance, technology, and values: A configurational approach to the analysis of rural entrepreneurship, *Journal Technological Forecasting & Social Change*, 190 (2023), 12-44 . <https://ideas.repec.org/a/eee/tefoso/v190y2023ics0040162523001294.html>
21. Rostami, K., Rahmani, B., & Monshizadeh, R. (2023). Analysis of factors affecting the development of entrepreneurship in rural areas (case study: villages in Chandar district of Savojbolagh county). *Journal of Geography and Regional Planning*, 12(2), 1-17. https://www.jgeoqeshm.ir/article_147710.html [In Persian]
22. Rytkonen, P. I., Oghazi, P., & Mostaghel, R. (2023). Food entrepreneurship and self-employment in an island context. *British Food Journal*, 125 (13), 237-252. DOI:10.1108/BFJ-06-2022-0537
23. Sadeghloo, T., Heydari Sarban, V., & Gholizadeh, S. (2017). Assessment of the capacities of entrepreneurship development in rural areas (case study:

- villages in Bizeki district). *Journal of Geography and Development*, 49(4), 37-58. https://journals.usb.ac.ir/article_3450.html [In Persian]
24. Sheikhi, D; Amiri, M & Ghamari, S. (2023). Analysis of Obstacles and Problems of Entrepreneurship Development in Rural Areas (Case Study: Rural Areas of Tuyserkan Township). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 13 (48), 1-10. https://gaij.usb.ac.ir/article_7693.html [In Persian]
 25. Smith M.N, Steiner A., Steinerowska, I., and Tiwasing, P. (2024), Challenges and opportunities for rural entrepreneurship in times of crisis, *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation* Volume, 25 (2), 73-75. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/14657503241252434>
 26. Sojasi Qeidari, H., Shayan, H. & Hosseini Kahnouj, S. R. (2018), Identifying the factors on business failure of local entrepreneurs with the method of basic theory and future research (Case: Greenhouse of stakeholders in rural areas of Jiroft), *Space Planning and Design Journal*, 22 (1), 154-186. https://hsmasp.modares.ac.ir/article_14580.html [In Persian]
 27. Toosi, R., Jamshidi, A., & Taqdisi, A. (2014). Rural entrepreneurship and determining its factors (case study: villages in Minudasht county). *Journal of Rural Research and Planning*, 3(8), 1-11. <https://manuscript.isc.ac/Inventory/8/742226.htm> [In Persian]
 28. Valaei, M., Karimzadeh, H. & Manafi Azar, R. (2018), Analysis of business development and small businesses in the rural areas of Miandoab, *Quarterly of Space Economy and Rural Development*, 7 (25), 183-208. https://serd.khu.ac.ir/browse.php?a_code [In Persian]
 29. Zaheri, M, Karimzadeh H, & Hosseini Shahpariyan, N. (2024), Designing a model of influencing factors on the development of rural entrepreneurship with a meta-analysis approach, 13 (50), 123-150. <https://www.ensani.ir/fa/article/615899> [In Persian]
 30. Zaheri, M., Karimzadeh, H., & Hosseini Shahpariyan, N. (2025). Study the factors inhibiting the development of entrepreneurship in rural areas with a meta-analysis approach. *Journal of Rural Research*, 16 (3), 181-201. https://jrur.ut.ac.ir/article_100502.html?lang=fa [In Persian]
 31. Zavadskas, E. K., & Turskis, Z. (2010). A new additive ratio assessment (ARAS) method in multicriteria decision-making. *Technological and Economic Development of Economy*, 16(2), 159-172. <https://journals.vilniustech.lt/index.php/TEDE/article/view/5850>
 32. Tavasoli, Donya (2013), *Tourism Development Planning in Soltaniyeh City Based on Analysis of Existing Effects from the Residents' Perspective*, Master's Thesis, Islamic Azadi University, Tehran Branch.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/52cb975c90a67de1b540011c27e4de6d>

[In Persian]

33. Kumari, P. & Kumar, T. (2020), Opportunities, Roles and Prospect Challenges of Rural Entrepreneurs in Economic Development in India, Journal DIMENSIONS OF AGRICULTURAL SCIENCE, Publisher: Kalyani, pp.354-364. <https://nchm.gov.in/sites/default/files/2025-01/BOOK1.pdf>
34. Kotey, B. (2014), barriers to small business innovation in rural Australia, Australasian Journal of Regional Studies, Vol. 20, No. 3, PP.405-429. <https://www.emerald.com/doi/pdfplus/10.1108/JBS-11-2018-0186>
35. Rădulescu, E., Marian, L., & Moica, S. (2014). Innovations and opportunities for entrepreneurial rural developments. *Procedia Economics and Finance*, 15, 1495–1500. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00616-9](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00616-9)